

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Навчально-науковий інститут біології, хімії та біоресурсів
кафедра ботаніки, лісового і садово-паркового господарства**

**ЗМІСТОВНИЙ АНАЛІЗ ПІДРУЧНИКІВ З ОСНОВ ЗДОРОВ'Я
ДЛЯ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, 602М групи
Домніцак Альона Русланівна

Керівник:

доктор біологічних наук,
професор **Чорней І.І.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № _____ від _____ 2023 р.
Зав. кафедрою _____ проф. Чорней І.І.*

Чернівці – 2023

АНОТАЦІЯ

Магістерська робота студентки 6 курсу, групи 602 Домніцак А.Р. на тему «Змістовний аналіз підручників з основ здоров'я для середньої школи», спеціальності 014.05 – Середня освіта (Біологія та здоров'я людини). Виконана у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, 2023 р.

Встановлено, що ефективність засвоєння учнями знань з основ здоров'я значною мірою залежить від вибору вчителем форм організації навчальної роботи, які регламентують спільну діяльність учителя та учнів, визначають співвідношення різноманітних видів навчально-пізнавальної діяльності (індивідуальної, групової, колективної), ступінь активності учнів у цій діяльності й керівництва нею з боку вчителя.

Наголошується, що при виборі підручника слід керуватися рекомендаціями МОН. При цьому важливо звертати увагу на оформлення, наповнення та доступність вкладеного матеріалу саме для дітей. Важливу роль для кращого розуміння та запам'ятовування відіграють схематичні зображення, таблиці, діаграми, малюнки. Наявність різноманітних рубрик робить навчання продуктивнішим. В цілому, кожен підручник має свої переваги та недоліки. Як показало наше опитування діти надавали перевагу підручникам, де містилося менше тексту і більше схематично зображеного матеріалу. Вчителям важливо, щоб посібник був максимально доступним для дітей, містив у собі практичні завдання, був у міру ілюстрованим, відповідав навчальній програмі та був рекомендованим МОН.

Ключові слова: підручники, основи здоров'я, автори, ефективне навчання, порівняльний аналіз

SUMMARY

Master's thesis of the 6th year student, group 602 Domnitsak A.R. on the topic "Content analysis of textbooks on the basics of health for secondary school", specialty 014.05 - Secondary education (Biology and human health). Performed at Yuri Fedkovich Chernivtsi National University, 2023.

It was established that the effectiveness of students' assimilation of knowledge about the basics of health largely depends on the teacher's choice of forms of organization of educational work, which regulate the joint activity of the teacher and students, determine the ratio of various types of educational and cognitive activities (individual, group, collective), the degree of student activity in this activity and its management by the teacher.

It is emphasized that when choosing a textbook, you should be guided by the recommendations of the Ministry of Education and Culture. At the same time, it is important to pay attention to the design, content and accessibility of the attached material specifically for children. Schematic images, tables, diagrams, drawings play an important role for better understanding and memorization. The availability of various rubrics makes learning more productive. In general, each textbook has its advantages and disadvantages. As our survey showed, children preferred textbooks that contained less text and more schematically depicted material. It is important for teachers that the manual is as accessible as possible to children, contains practical tasks, is adequately illustrated, corresponds to the curriculum and is recommended by the Ministry of Education and Science.

Keywords: textbooks, fundamentals of health, authors, effective teaching, comparative analysis

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Домніцак А.Р.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ДАНІ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ «ОСНОВ ЗДОРОВ'Я» В ШКОЛІ	8
1.1. Теоретичний аналіз формування основних компетентностей при вивченні «Основ здоров'я»	8
1.2. Характеристика програми вивчення «Основ здоров'я»	12
РОЗДІЛ 2. МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ	16
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	17
3.1. Дослідно-експериментальна робота з використання різних форм організації навчання з курсу «Основ здоров'я» у 7 класі	17
3.2. Аналіз підручників із «Основ здоров'я» 7 клас	20
3.3. Особливості методики проведення уроків з основ здоров'я у 7 класі ...	43
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55
ДОДАТКИ	59

ВСТУП

У педагогічних вузах ця підготовка здійснюється у процесі вивчення обов'язкової загально-професійної дисципліни "Безпека життєдіяльності", передбаченої державним стандартом вищої професійної освіти. Безпека життєдіяльності займає своє повноправне місце у системі дисциплін, ставить життя і здоров'я на перше місце за шкалою цінностей людини.

Проте питання теорії та методики викладання «Основ здоров'я» у практиці роботи педагогічних вишів ще недостатньо розроблені.

Кожен вчитель та викладач покликаний забезпечити майбутнє учневі можливість освоїти та успішно застосовувати на практиці навчання безпеки життєдіяльності у 1-9-х класах загальноосвітньої школи.

До його змісту викладання включаються новітні погляди та розробки, спрямовані на формування в учнів сучасного бачення навчання «Основ здоров'я».

У основі методики викладання «Основ здоров'я» лежать як класичний підхід, так і нетрадиційні педагогічні технології. У сучасній педагогіці накопичений багатий матеріал у галузі інновацій та технологій. Вже є спроби класифікувати цей матеріал, де більшість науковців та теоретиків підкреслюють ключові фактори особливостей викладання. А тому, дана тема дослідження нашої роботи є актуальною.

Навчання основам здоров'я — це цілеспрямований двосторонній процес взаємодії учителя і учнів, у ході якого здійснюється засвоєння знань, формування вмінь і навичок.

Ефективність засвоєння учнями знань з основ здоров'я значною мірою залежить від вибору вчителем форм організації навчальної роботи, які регламентують спільну діяльність учителя та учнів, визначають співвідношення різноманітних видів навчально-пізнавальної діяльності (індивідуальної, групової, колективної), ступінь активності учнів у цій діяльності й керівництва нею з боку вчителя.

Проблемою удосконалення організаційних форм навчання займалися Я. Коменський, Й. Песталоцці, Г. Сковорода, О. Ващенко. Дана проблема розглядається в роботах А. Алексюка, Н. Казанського, В. Онищука, О. Савченко, Ю. Чабанського та інших.

Особливості навчання учнів основам здоров'я висвітлені у працях П. Бей, Т. Бойченко, Н. Будної, О. Гнатюк, М. Гриньової, О. Команьової, О. Лабащук, О. Савченко та інших.

Актуальність: визначається необхідністю виявлення найефективніших засобів навчання дисципліни «Основ здоров'я» у загальноосвітніх школах з метою підвищення якості знань, формування пізнавального інтересу учнів до предмету, створення безпечного середовища життєдіяльності товариства.

Мета: проаналізувати підручники з основ здоров'я для 7 класу, охарактеризувати особливості використання форм організації навчання "Основ здоров'я" у 7 класі.

Гіпотеза дослідження: оволодіння учнями середньої школи знаннями, уміннями й навичками з основ здоров'я відбуватиметься швидше і якісніше за умови оптимального поєднання різноманітних форм організації навчання.

Завдання:

1. Проаналізувати сутність та види організаційних форм навчання у школі.
2. Охарактеризувати основні організаційні форми навчання.
3. Описати особливості організації уроку з курсу "Основи здоров'я" у 7 класі.
4. Обґрунтувати використання оптимально поєднаних різноманітних форм організації навчання курсу "Основи здоров'я" та експериментально перевірити їх ефективність у педагогічному експерименті.
5. Зробити змістовий аналіз підручників для учнів середньої школи з вивчення «Основ здоров'я».

Методи дослідження: у даній роботі було використано аналіз психолого-педагогічної літератури з даної проблеми; обговорення з вчителями; опитування учнів; спостереження за навчально-виховним процесом; моделювання під час

поєднання різних форм організації навчання учнів основам здоров'я у 7 класі; теоретичне узагальнення, порівняльний аналіз.

Практичне значення дипломної роботи полягає в оптимальному поєднанні різних форм організації навчання курсу "Основ здоров'я" у 7 класі, які можуть бути використані в практичній діяльності студентів практикантів, а також методистів.

Структура роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ДАНІ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ «ОСВОВ ЗДОРОВ'Я» В ШКОЛІ

1.1. Теоретичний аналіз формування основних компетентностей при вивченні «Основ здоров'я»

Безпека є найважливішим інструментом існування української державності. У цьому плані безпека розуміється як стан захищеності життєво-важливих інтересів особистості, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Курс вивчення інформації з предмету «Основ здоров'я» призначений для формування усвідомленого та відповідального ставлення до питань особистої безпеки та безпеки оточуючих, прищеплення основоположних знань та умінь розпізнавати та оцінювати небезпечні ситуації та шкідливі фактори довкілля людини, визначати способи захисту від них, а також вміти ліквідувати наслідки та надавати само- та взаємодопомогу у випадках прояву будь-яких небезпек.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічних джерел свідчить про те, що проблемі збереження здоров'я дітей та учнівської молоді приділяється значна увага з боку вітчизняних і зарубіжних авторів, зокрема в таких аспектах:

- 1). Психолого-педагогічні засади педагогіки здоров'я (В. Бабич, Т. Бойченко, Ю. та інші);
- 2). Теоретико-методологічні основи професійної підготовки майбутніх учителів основ здоров'я (Ю. Бойчук, В. Бобрицька, М. Гончаренко, та інші);
- 3). Розробка та використання здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі (С. Гаркуша, О. Дубогай, В. Єфімова, та інші).

В силу специфіки свого змісту та індивідуальної спрямованості вивчення предмету «Основ здоров'я» націлено на придбання учнів знань, умінь та навичок, ряду фізичних та психологічних якостей особистостей, що необхідні при адаптації до умов до довкілля, а також внутрішньої готовності, зокрема до надання допомоги в ранньому віці. [1].

Одна з протиріч, що характеризують сучасну освіту, — це об'єктивне протиріччя між новими цілями спільної та вищої школи та традиційними засобами організації педагогічного процесу.

Платон говорив, що жодну науку людина не повинна вивчати як роботу. У душі жодна насильницька наука не залишається міцною. У викладанні як і в кожному іншому предметі, необхідно спиратися на структуру особистості, оцінювати та аналізувати сформованість умінь та навичок за шістьма основними позиціями:

- загальнонавчальні,
- інформаційні,
- дослідницькі,
- професійні,
- комунікативні,
- соціальні. [2, с. 7].

При цьому можливі два варіанти підготовки: або створюється середовище, в якій учень сам будує свою активність, або – спільна діяльність та спілкування у ситуації діалогу.

На школу покладено обов'язок забезпечення розвитку особистості учня в процесі засвоєння та відтворення соціальних норм і культурних цінностей, а також саморозвитку та самореалізації в тому суспільстві, якого він належить. Як “відповідь” на сучасну ситуацію розвитку суспільства було запроваджено предмет "Основи здоров'я" (Тут і далі ОЗ).

Предмет був запроваджений у 1991 році, але досі не створено єдиної концепції предмета, не визначені стрижневі лінії, чітко не визначені, ні межі освітньої галузі, в педагогіці, якому середовищі простежується сум'яття в методиці тиску ОБЖ.

Навчальний предмет у дидактиці розглядається як система, до якої входять основи (основна частина навчального предмета) та засоби двох видів:

- 1). для засвоєння знань, що забезпечують розвиток учнів;
- 2). для виховання особистості з урахуванням засвоєння науки.

Навчальний предмет – цілісна педагогічна конструкція, створена для передачі змісту зображення. [3, с. 208].

Узагальнена модель навчального предмету має два блоки: основний та процесуальний. [4]

Основний блок містить провідний компонент навчального предмету. Процесуальний блок включає комплекс допоміжних знань (міжпредметних, історико-наукових, оціночних); певні види навчання, форми організації процесу; методичні засоби засвоєння; компоненти, що не є для даного предмета провідними. [5, с. 72].

Навчальний предмет “ОЗ” передбачає, кожен компонент змісту освіти має однаково важливу значимість при напямної ролі знань і засвоєних умінь. Досягнення запланованих результатів навчання можливе лише при врахуванні всіх складових змісту навчання ОЗ учнів конкретної вікової групи

Цілісний навчальний процес навчання ОЗ – процес реалізації у навчанні всіх елементів соціального досвіду – системи знань, досвіду способів діяльності, досвіду творчої діяльності. [6].

Один і той же зміст навчання може бути передано різними способами, тобто може відрізнятися за типом взаємодії вчителі та учнів. У навчанні ОБЖ можна використовувати різні підходи, які по-різному пояснюють сутність навчального процесу і тому по-різному пропонують будувати:

- пояснювально-ілюстративне;
- проблемне;
- програмоване, що розвиває;
- контекстне, модульне навчання;
- пояснювально-ілюстративне – традиційне навчання, що характеризується викладом "готових" для засвоєння знань;
- учні потім відтворюють те, що дізналися від учителя; цей традиційний підхід до процесу навчання завжди тією чи іншою мірою буде характерний на навчання БЖ.

Приклад:

Фрагмент уроку: “Екологічні чинники середовища та їх вплив на здоров'я людини” (формування системного поняття “екологічна небезпека” для життєдіяльності людини; показ прогностичної цінності визначення захворювань або відхилень у здоров'я людини на підставі даних, наприклад, погоди, взаємодії з будь-якими живими об'єктами ми тощо).

Наприклад, екологічні абіотичні фактори середовища:

- метео-кліматичні (Т°, світло, вологість, опади, посухи та ін);
- фізичні (шум, вібрація, електромагнетизм, радіація, теплове поле);
- хімічні (газовий склад повітря, аерозолі, їжа, ліки, наркотики);
- ґрунтові (здатність до самоочищення, мікроелементи, пилоутворення, кислотно-лужне рівновага, склад, структура);
- орографічні (лавини, зсуви, селі, ландшафт, рельєф);
- геофізичні (бурі, землетруси, цунамі, аномалії);
- геологічні (склад порід, корисні копалини, радон, карст, тектонічні розломи);
- гідрографічні (повені, заболочування, здатність підземних та поверхневих вод до самоочищення).

Найоптимальніший підхід до навчання взагалі і навчання ОЗ зокрема – раціональне поєднання роботи обох півкуль, у якій права півкуля забезпечує широке бачення проблеми та ентузіазм, а ліва півкуля – знання структури проблеми та поетапне планування процесів.

Для цього у навчанні ОЗ можна запропонувати “подачу” теоретичного матеріалу у різноманітних логічних схемах:

- “правокульні” учні отримають можливість “побачити” навчальні завдання візуально (у цілісному образі),
- "лівопівкульні" зможуть розібратися в навчальній проблемі у міру “просування” викладу матеріалу згідно з логікою схеми.

Індивідуальні відмінності стосуються особливостей сприйняття інформації. ("візуали", "аудіали", "кінестетики").

Розглянутий дидактичний принцип обліку індивідуальних психотипологічних особливостей учнів в особистісно-орієнтованому навчанні дозволяє "адресно" побудувати урок ОЗ.

1) Загалом на уроці для учнів-лівопівкульних навчальну інформацію слід викладати суворо в логіці теми, учнів-правопівкульних потрібно вводити роботу з ілюстраціями підручника або таблиці. [7].

В останні роки в освітній практиці з'явилися нові ефективні освітні інструменти, а інструменти, що раніше використовуються, були вдосконалені в залежності від вимог МОН.

Розглянемо кілька визначень «засобів навчання», у яких вони розглядаються як:

- «спеціально розроблені матеріальні предмети, обладнання та інструменти, призначені для здійснення навчального процесу разом зі словом і промовою» [8].

- «різні матеріали та інструменти в освітньому процесі, що дозволяють успішніше досягти певної мети навчання за короткий період часу» [9].

- «матеріальні та ідеальні об'єкти, задіяні в освітньому процесі як носії інформації та інструменти діяльності викладачів та учнів» [9].

1.2. Характеристика програми вивчення «Основ здоров'я»

Нині до підручника ОЗ додаються наступні вимоги: [10]

1. Інформація, що передається в підручнику, має бути науково достовірною та відповідати сучасному стану науки.

2. Науковий матеріал підручника має бути розроблений з урахуванням принципів дидактики, таких як систематичність, послідовність, ясність, обізнаність, зв'язок із практикою.

3. Підручник має формувати досить докладне, але умовне уявлення про безпеку життя.

4. У підручнику слід використати проблематичний виклад матеріалу з урахуванням оптимального співвідношення наукового та доступного.
5. Підручник повинен збалансувати теоретичний та практичний матеріал, показуючи, як отримані знання можуть бути використані на практиці.
6. Виклад та організація методичного матеріалу підручника повинні носити особистісний характер.
7. Зміст, обсяг та глибина інформації у підручнику повинні відповідати змісту програми.
8. Підручник повинен визначати систему та обсяг знань, які мають бути придбані учнями, та включати систему завдань та практик, що забезпечують розвиток у учнів необхідних навичок та умінь.
9. Знання у підручнику мають бути подані у визначеній логічній системі, що відповідає принципам наступності та послідовності.
10. Для реалізації принципу систематичного навчання наукові факти, гіпотези, теорії повинні бути представлені в підручнику у певній логічній системі, а розумний порядок набуття навичок та умінь має бути визначено за допомогою підручника.

Підручник ОЗ – це книга для школяра, яка є найважливішою для навчання. Це не тільки допомагає учню засвоїти навчальний матеріал шляхом аналізу класу (або окремого незалежного іспиту), але також пробуджує інтерес до курсу, життя, безпеки, спонукаючи учня самостійно набувати знань у цій галузі, безпеки життя. [11, с. 34]

У той же час підручник також служить методичним посібником вчителі, визначаючи порядок, у якому вводяться поняття, глибину їх розкриття та розподіл часу між частинами введеного навчального матеріалу під час ОЗ. Добре систематизований підручник допомагає покращити якість навчання, роблячи його менш залежним від особи вчителя. [12]

Можна виділити такі функції підручника ОЗ:

1. інформаційна (розкриває зміст навчання, дає кількість матеріалу, необхідного кожному за уроку, з урахуванням віку учнів);

2. систематизація (забезпечує послідовність викладу змісту, що систематизує його);
3. навчання (сприяє засвоєнню та закріпленню знань);
4. освітній (сприяє досягненню освітніх цілей навчання безпеки життєдіяльності).

Основні вимоги до підручника ОЗ.

1. Вивчення основ науки про здоров'я відповідно до віку та підготовленістю учнів.
2. Впровадження матеріалу, що розвиває мислення учнів, освоєння основних прийомів мисленнєвої діяльності.
3. Виходячи з сучасної педагогічної концепції, підручник ОЗ повинен бути підготовлений для самостійного набуття знань, пов'язаних з безпекою життя у майбутньому.

У методичному відношенні підручник ОЗ повинен:

- дізнатися вікові особливості учнів з погляду як змісту, так і мовних засобів, що використовуються, методів емоційного дії;
- бути з чітким структурним змістом та графічним розподілом висновків, ключових положень, ключових понять тощо;
- містити достатню кількість ілюстрацій для полегшення сприйняття, розуміння та запам'ятовування навчальних матеріалів, зручно розміщених та пов'язаних з текстом;
- включати кількість необхідних ітерацій, посилання на матеріали, раніше вивчені в ОЗ (внутрішньопрідметні відносини) або інших дисципліни (міжпрідметні відносини);
- завдання, що стимулюють розвиток самостійності, творчого підходу до пошуку інструментів, методів вирішення проблем, розвиток умінь вільно використовувати сукупність наявних знань, умінь, умінь для вирішення нестандартних завдань;
- продумане методичне оформлення (заголовки, зміст, предметний покажчик, виноска та посилання).

До складу підручника ОЗ входить текст, який визначається системою відбору навчального матеріалу. Весь контент розділений на розділи, розділи та абзаци.

Кількість абзацив має відповідати навчальному плану курсу ОЗ.

Зміст підручника є основним (теоретичний та фактичний матеріал), додатковим (документи, уривки, посилання), пояснювальним (Підписи, визначення, нотатки, примітки).

Ядро основного тексту становлять знання найважливіших понять та способів дій у різних небезпечних та надзвичайних ситуаціях.

РОЗДІЛ 2. МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Об'єкт нашого дослідження: вивчення курсу «Основи здоров'я» у 7 класі закладів загальної середньої освіти.

Предмет нашого дослідження: аналіз змісту підручників «Основи здоров'я» для 7 класу різних авторів.

Методи дослідження: вивчення та узагальнення інформації викладеної у педагогічній літературі з теми викладання основ здоров'я у середній школі, порівняльний аналіз підручників, опитування.

Матеріалом для досліджень були шкільні підручники з «Основи здоров'я» для 7 класу наступних авторів: Бех І.Д., Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Страшко С.В. (2020), Бойченко Т.С., Василяшко І.П., Гурська О.К., Коваль Н.С. (2015), Поліщук Н.М. (2015), Василенко С.В., Гущина Н.І., Коломоєць Г.А. (2015), Тагліна О.В. (2015).

Загальну характеристику підручників які використовуються при вивченні предмету «Основи здоров'я» у середній школі наведено ними в таблиці 2.1. Більшість з них (чотири) видані у 2015 році, а один (Бех зі співавторами) – у 2020 році. Всі вони рекомендовані Міністерством освіти і науки для вивчення предмету «Основи здоров'я» у сьомому класі. Всі підручники видані різними видавництвами та різні за об'ємом – від 163 сторінок (підручник Тагліної) до 261 сторінки (підручник Василенко зі співавторами).

Таблиця 2.1.

Загальна характеристика шкільних підручників з «Основи здоров'я» для 7 класу

Автор(и) підручників	Рік видання	Видавництво	К-ть сторінок	Рекомендація МОН
Бех І.Д., Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Страшко С.В.	2020	«Алатон»	192	+
Бойченко Т.С., Василяшко І.П., Гурська О.К., Коваль Н.С.	2015	«Генеза»	126	+
Поліщук Н.М.	2015	«Грамота»	239	+
Василенко С.В., Гущина Н.І., Коломоєць Г.А.	2015	«Астон»	261	+
Тагліна О.В.	2015	«Ранок»	163	+

РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. Дослідно-експериментальна робота з використання різних форм організації навчання з курсу «Основ здоров'я» у 7 класі

Можна сказати, що засоби навчання – це всі навчальні матеріали, які вчитель використовує у процесі навчання для досягнення необхідної освітньої мети.

Вивчення педагогічної літератури розкриває вихідну концепцію про предмет дослідження. Саме велика різноманітність видів педагогічної діяльності сприяє широкому спектру методів дослідження, що класифікуються за різними критеріями. [13; 14; 15 та ін.]

Засоби навчання є невід'ємною частиною способу навчання. Вони забезпечують реалізацію принципу наочності, сприяють підвищення ефективності навчального процесу, надають учням матеріал у вигляді спостережень та вражень для реалізації навчальних знань та розумової діяльності всіх етапах навчання. [15].

Засоби навчання слід розглядати як різноманітні матеріали та інструменти в освітньому процесі, які дозволяють їм більше успішно досягати своїх навчальних цілей за раціонально скорочене кількість часу.

Термін «засоби навчання» використовується у широкому та вузькому значенні. У широкому значенні інструмент навчання - це сукупність форм і методів, а також інструмент навчання. У вузькому значенні засоби навчання – це навчальні та наочні посібники, демонстраційні засоби, технічні кошти тощо. Інструменти навчання є важливими елементами освітнього процесу з метою сприяння засвоєнню знань та сприяння їх засвоєнню. [16, с. 35].

Ю. Мальований розглядає форму навчання через форму навчального заняття (урок, практичне заняття, екскурсія тощо) і через форму навчальної роботи учнів на занятті (індивідуальну, групову або фронтальну) [15, с. 5-6].

О. Пометун справедливо констатує, що форма організації навчання зумовлює "упорядкування, налагодження, приведення в систему" взаємодії учителя з учнями при роботі над певним змістом матеріалу. Організація навчання переслідує мету забезпечити оптимальне функціонування процесу управління навчальної діяльності зі сторони вчителя [17].

За визначенням О. Савченко, "організаційні форми навчання передбачають певну взаємодію вчителя і учнів, яка регулюється заздалегідь визначеним режимом та умовами роботи [13, с. 257].

Навчальні інструменти повинні мати такі функції:

- Відповідне відображення дійсності;
- Доповнення підручника або оповідання вчителя;
- диверсифікація навчального процесу;
- полегшення роботи вчителів та студентів;
- Забезпечення наукової точності інформації;
- пробуджуючи інтерес студентів;
- Підвищення ефективності навчального процесу.

Вивчення педагогічної літератури показало, що одні педагоги виокремлюють загальні (фронтальна, групова, індивідуальна) та конкретні (урок, семінар, екскурсія, практичне заняття тощо) організаційні форми навчання; інші – форми організації навчання (урок, домашня робота, семінар тощо) та форми організації навчальної роботи (фронтальні, групові та індивідуальні заняття в системі уроку) [15].

Існують такі класифікаційні засоби навчання:

1. За складом об'єктів:

- матеріальні (а саме: кімнати, обладнання, меблі, комп'ютери, розклад занять),
- ідеальний (включає у себе образні зображення, символічні моделі, уявні експерименти, моделі світобудови).

2. Щодо джерел:

- штучні (представлені інструментами, картинами, підручниками),

- натуральні (сюди входять природні об'єкти, препарати, гербарії).

3. За складністю:

- прості (зразки, моделі, карти),
- комплексні (комп'ютерні мережі).

4. За способом використання

- динамічний (відео);
- статистичний (кодопозитиви).

5. За характеристиками конструкції:

- квартира (карта);
- тривимірні (макети);
- змішана (модель Землі);
- Віртуальний (мультимедійні програми).

6. За характером ефекту:

- наочні (можуть бути схеми, демонстраційні інструменти),
- слухові (як приклад, флешки)
- аудіовізуальні (включають у себе телебачення, відео).

7. Постачальником даних:

- паперові (книги, файли),
- магнітооптика (плівка),
- електронна (комп'ютерні програми),
- лазер (CD-Rom, DVD).

8. Рівні змісту навчання:

- на рівні уроку (звичайний текстовий матеріал тощо)
- на предметному рівні (до прикладу, навчальні посібники)
- на рівні навчального процесу (це про навчальні кабінети).

9. Щодо технологічного розвитку:

- традиційні (наочні посібники, музеї, бібліотеки),
- сучасні (ЗМІ, мультимедійні засоби навчання, комп'ютери),
- перспективні (веб-сайти, локальні та глобальні комп'ютерні мережі,

розподілені системи навчання). [18].

Найчастіше використовується класифікація засобів навчання за характером впливу на учнів. Інструменти візуального навчання включають себе навчальні посібники, об'єкти, макети, карти, діафільми, слайди, презентації та багато іншого. Інструменти слухового навчання включають флешки та багато іншого. Аудіовізуальні засоби масової інформації включають телебачення, фільми, відео тощо.

Навчальні матеріали включають підручники, навчальні посібники, дидактичні матеріали, першоджерела, контрольні матеріали, моделі, наочні посібники, технічні засоби навчання та лабораторне обладнання.

Ідеальними інструментами для навчання є загальноприйняті знакові системи, такі як мова (усна мова), лист (письмова мова), система символів з різних дисциплін, культурні досягнення або твори мистецтва (живопис, музика, література), наочні посібники (діаграми), малюнки, схеми, схеми, фотографії та ін.), освітні комп'ютерні програми, організація та координація педагогічної діяльності, рівень кваліфікації та внутрішньої культури, методи та форми організації навчальної діяльності, вся система освіти, що існує в даному освітньому закладі, система шкільних вимог.

Важливо розуміти, що навчання не буде ефективним, якщо матеріал, ідеальні засоби навчання використовуються разом, доповнюючи один одного: вчитель не вчить лише слова, без наочного матеріалу, комп'ютерів, лабораторії, промислового обладнання водночас.

3.2. Аналіз підручників із «Основ здоров'я» для 7 класу

Нами проаналізовано змістовну структуру підручників «Основ здоров'я» для 7 класу різних авторів. Результати аналізу наведено у таблиці 3.2.1. Кожен з підручників складається з чотирьох тематичних розділів: «Здоров'я людини», «Фізична складова здоров'я», «Психічна і духовна складові здоров'я», «Соціальна складова здоров'я».

Таблиця 3.2.1.

Змістовна структура шкільних підручників з «Основ здоров'я»

для 7 класу

Розділи у підручниках	Підручники				
	1*	2	3	4	5
Здоров'я людини	+	+	+	+	+
Фізична складова здоров'я	+	+	+	+	+
Психічна і духовна складові здоров'я	+	+	+	+	+
Соціальна складова здоров'я	+	+	+	+	+
Поділ на глави, підрозділи	+	–	+	–	–
Додатки	–	+	+	+	–
Словники	+	–	–	–	+

*1 – Бех та ін., 2020; 2 – Бойченко та ін., 2015; 3 – Поліщук, 2015; 4 – Василенко та ін., 2015; 5 – Тагліна, 2015

У деяких підручниках ці розділи поділені на глави і підрозділи. Це стосується, зокрема, підручника І. Беха зі співавторами (2020) де розділ 1 «Здоров'я людини» поділено на дві глави: «Здоров'я і спосіб життя» та «Безпека щоденного життя». У підручнику Н.М. Поліщук (2015) всі чотири розділи поділено на підрозділи. Перший розділ поділено шість підрозділів кожен з яких включає від одного до трьох параграфів. Другий розділ «Фізична складова здоров'я» поділено на два підрозділи кожен з яких включає по два параграфи. У

складі третього розділу «Психічна і духовна складові здоров'я» виділено чотири підрозділи, кожен з яких включає від одного до п'яти параграфів. У складі четвертого розділу «Соціальна складова здоров'я» виділено три підрозділи, кожен з яких включає від одного до п'яти параграфів.

У трьох підручниках крім основних розділів є додатки різного об'єму і змісту. Зокрема у підручнику Бойченко зі співавторами (2015) є вісім додатків, у підручнику Н.М. Поліщук (2015) додатків три, а у підручнику С.В. Василенко зі співавторами (2015) є одинадцять додатків. У підручниках де відсутні додатки наведено словники, які також різні за змістом та об'ємом.

Змістовні розділи у проаналізованих підручниках відрізняються за об'ємом (таблиця 3.2.2.). Зокрема, об'єм розділу «Здоров'я людини» найбільший у підручнику Н.М. Поліщук (2015) де він займає 60 сторінок, близьким до нього за об'ємом підручник І. Беха зі співавторами (2020) – 57 сторінок. Найменшим за кількістю сторінок цей розділ у підручнику Бойченко зі співавторами (2015) – 36 сторінок.

Таблиця 3.2.2

Об'єм змістовних розділів шкільних підручників
з «Основ здоров'я» для 7 класу

Підручник	Змістовні розділи			
	Здоров'я людини	Фізична складова здоров'я	Психічна і духовна складові здоров'я	Соціальна складова здоров'я
Беха та ін., 2020	57 стор.	25 стор.	58 стор.	32 стор.
Бойченко та ін., 2015	36 стор.	10 стор.	30 стор.	30 стор.
Поліщук, 2015	60 стор.	28 стор.	66 стор.	63 стор.
Василенко та ін., 2015	49 стор.	29 стор.	66 стор.	50 стор.
Тагліна, 2015	42 стор.	18 стор.	44 стор.	37 стор.

Щодо другого розділу «Фізична складова здоров'я» то найбільшим за об'ємом цей розділ у підручнику С.В. Василенко зі співавторами (2015) де він займає 29 сторінок, в той час як у підручнику Бойченко зі співавторами (2015) на його долю припадає лише 10 сторінок. У підручниках Тагліної, Беха зі співавторами та Поліщук об'єм розділу складає відповідно – 18, 25 і 28 сторінок.

Стосовно третього розділу «Психічна і духовна складові здоров'я» тут картина подібна. У підручниках Н.М. Поліщук та С.В. Василенко зі співавторами його об'єм становить по 66 сторінок, трохи меншим він є у підручнику І. Беха зі співавторами – 58 сторінок. Наполовину меншим він є у підручнику Бойченко зі співавторами – 30 сторінок, а у підручнику Тагліної він становить 44 сторінки.

Наступний розділ «Соціальна складова здоров'я» найбільший об'єм займає у підручнику Н.М. Поліщук – 63 сторінки. Більше ніж наполовину меншим він є у підручнику Бойченко зі співавторами – 30 сторінок. Трохи більший він у підручнику І. Беха зі співавторами – 32 сторінки, у підручнику Тагліної він займає 37 сторінок, а у підручнику С.В. Василенко зі співавторами його об'єм становить 50 сторінок.

Таким чином усі чотири розділи найменші за об'ємом у підручнику Бойченко зі співавторами (2015), що й не дивно тому що цей підручник найменший за кількістю сторінок серед усіх аналізованих підручників (126 сторінок). Найбільшими за об'ємом розділи 1 і 4 у підручнику Н.М. Поліщук (2015), розділ 2 – у підручнику С.В. Василенко зі співавторами (2015), а розділ 3 – у підручниках Н.М. Поліщук та С.В. Василенко зі співавторами. Підручники «Основ здоров'я» зазначених авторів найоб'ємніші за кількістю сторінок, відповідно 239 і 261 сторінок.

Далі наводимо порівняльний аналіз змістовного складу кожного з чотирьох розділів підручників «Основ здоров'я» для 7 класу різних авторів. Відомості про змістовний склад розділу «Здоров'я людини» шкільних підручників різних авторів наведено у таблиці 3.2.3.

Тематично питання які висвітлюються у цьому розділі можна об'єднати у дві групи: про залежність здоров'я і способу життя та про безпеку у щоденному

житті. Висвітленню питань які стосуються першої групи у підручниках різних авторів присвячено від одного до чотирьох параграфів. Найширше тематика питань цієї групи висвітлюється у підручнику Н.М. Поліщук (2015). Це стосується і питань другої групи – у зазначеному підручнику досить детально охарактеризовано різні види небезпек, безпеку на дорозі, в оселі та у шкільних приміщеннях. Це стосується також шкільного підручника автором якого є Тагліна (2015).

Таблиця 3.2.3

Змістовний склад розділу «Здоров'я людини» шкільних підручників
з «Основ здоров'я» для 7 класу

Підручник	об'єм (стор)	З м і с т
Бех та ін., 2020	57	<p>Глава 1. Здоров'я і спосіб життя</p> <p>1.Цілісність здоров'я</p> <p>2.Значення звичок і навичок для здоров'я</p> <p>3.Обираємо здоровий спосіб життя</p> <p>4.Профілактика захворювань</p> <p>Глава 2. Безпека щоденного життя</p> <p>5.Принципи безпечної життєдіяльності</p> <p>6.Безпека пасажирів. Небезпечні вантажі</p> <p>7.Дорожньо-транспортні пригоди</p> <p>8.Безпека оселі</p> <p>9.Пожежна безпека у громадських приміщеннях</p>
Бойченко та ін., 2015	36	<p>1. Цілісність здоров'я</p> <p>2.Корисні звички</p> <p>3.Профілактика захворювань</p> <p>4.Безпека життєдіяльності людини</p> <p>5.Безпека на дорозі</p> <p>6.Дорожньо-транспортні пригоди</p> <p>7.Безпека у побуті</p>

Поліщук, 2015	60	<p>1.Здоров'я та спосіб життя</p> <p>2.Переваги здорового способу життя. Формування корисних звичок</p> <p>3.Навички сприятливі для здоров'я. значення життєвих принципів для здоров'я</p> <p>4.Інфекційні та неінфекційні захворювання. Захисні реакції організму й бар'єри на шляху інфекцій. Заходи профілактики інфекційних захворювань.</p> <p>5.Природні, техногенні та соціальні небезпеки. Види та джерела ризику. Рівні ризику.</p> <p>6.Безпека пасажира легкового й вантажного автомобілів. Небезпечні вантажі. Види ДТП. Положення тіла, які знижують ризики травмування під час ДТП. Дії свідка ДТП</p> <p>7.Безпека оселі. Правила безпеки під час користування засобами побутової хімії</p> <p>8.Безпека оселі. Правила користування газовими приладами та пічним опаленням</p> <p>9.Правила пожежної безпеки у школі. Сповіщення про пожежу. Первинні засоби пожежогасіння. Алгоритми дій під час пожежі у громадському приміщенні.</p>
Василенко та ін., 2015	49	<p>1.Здоров'я і спосіб життя</p> <p>2.Профілактика захворювань</p> <p>3.Безпечна життєдіяльність</p> <p>4.Безпека на дорогах</p> <p>5.Побутова безпека</p> <p>6.Пожежна безпека в громадському приміщенні.</p>
Тагліна, 2015	42	1.Цілісність здоров'я. Чинники впливу на здоров'я

		<p>2.Формування здорового способу життя. Переваги здорового способу життя</p> <p>3.Формування корисних звичок і навичок. Значення життєвих принципів для здоров'я.</p> <p>4.Інфекційні та неінфекційні захворювання.</p> <p>5.Природні, техногенні та соціальні небезпеки.</p> <p>6.Безпека пасажирів легкового і вантажного автомобіля. Небезпечні вантажі</p> <p>7.Види ДТП. Положення тіла, які знижують ризики травмування під час ДТП. Дії свідків ДТП. Побутова безпека</p> <p>8.Безпека оселі. Правила безпеки при користуванні засобами побутової хімії, газовими приладами та пічним опаленням</p> <p>9.Правила пожежної безпеки у школі. Алгоритм дій під час пожежі в громадському приміщенні</p>
--	--	--

Аналізуючи перший блок тем підручників з основ здоров'я, бачимо особливий стиль подання інформації авторами. І. Бех зі співавторами та О.Тагліна подали у викладі теми значення слова "здоров'я" згідно класифікації ВООЗ. Василенко С. В., Гущина Н. І., Коломоєць Г.А. вклали дещо спрощений варіант даного визначення. У той час, як автори інших двох підручників не подали його взагалі.

Розділу "Фізична складова здоров'я" у кожному підручнику виділено по 4 параграфу (табл.. 3.2.4).

Таблиця 3.2.4

Змістовний склад розділу «Фізична складова здоров'я» шкільних підручників з «Основ здоров'я» для 7 класу

Підручник	об'єм (стор)	З м і с т

Бех та ін., 2020	25	10. Індивідуальний розвиток підлітка 11. Ріст, маса тіла і фізична форма 12. Шкіра і здоров'я 13. Косметичні проблеми підлітків
Бойченко та ін., 2015	10	9. Ти дорослішаєш 10. Фізичний розвиток підлітків 11. Здоров'я шкіри 12. Догляд за шкірою і волоссям
Поліщук, 2015	28	10. Ознаки біологічного, психічного, соціального й духовного дозрівання 11. Показники фізичного розвитку підлітків. Способи поліпшення фізичної форми 12. Функції шкіри. Чинники, що впливають на здоров'я шкіри. Типи шкіри. 13. Особливості функціонування шкіри у підлітковому віці. Догляд за шкірою й волоссям
Василенко та ін., 2015	29	7. Вікові особливості розвитку підлітків 8. Як покращити фізичну форму 9. Особливості шкіри підлітків 10. Догляд за шкірою і волоссям
Тагліна, 2015	18	10. Ознаки біологічного, психічного, соціального, духовного дозрівання 11. Показники фізичного розвитку підлітків. Способи покращення фізичної форми 12. Функції шкіри. Чинники, що впливають на здоров'я шкіри. Типи шкіри 13. Особливості функціонування шкіри в підлітковому віці. Догляд за шкірою і волоссям

Кожен автор розпочав з теми дорослішання, вікових особливостей підлітків та ознак біологічного, психічного, соціального і духовного дозрівання. Далі учні знайомляться з показниками фізичного розвитку. Поліщук гарно описує способи покращення фізичних якостей тіла. В останніх двох параграфах даного розділу школярі знайомляться з функціями шкіри. Поліщук, Василенко зі співавторами та Тагліна більш розгорнуто розповідають про особливості шкіри саме підлітків. Кожен автор знайомить з доглядом за шкірою та волоссям. Бех зі співавторами висвітлює питання косметичних проблем у підлітковому віці .

У розділі "Психічна і духовна складова здоров'я" Бойченко зі співавторами виділила аж десять параграфів. Тагліна, Поліщук та Бех присвятили даній темі по дев'ять параграфів. У той час, як Василенко зі співавторами виклали матеріал у восьми параграфах (таблиця 3.2.5).

Таблиця 3.2.5

Змістовний склад розділу «Психічна і духовна складові здоров'я»
шкільних підручників з «Основ здоров'я» для 7 класу

Підручник	об'єм (стор)	З м і с т
Бех та ін., 2020	58	14. Психологічний розвиток підлітка 15. Умови ефективного навчання • 16. Уміння вчитися 17. Культура почуттів 18. Психологічна рівновага і здоров'я 19. Стрес і психологічна рівновага 20. В екстремальній ситуації 21. Керування стресами 22. Конфлікти і здоров'я.
Бойченко та ін., 2015	30	13. Психічний розвиток особистості 14. Духовний розвиток особистості. Життєві цінності та здоров'я 15. Уміння вчитися

		<p>16.Емоції та здоров'я</p> <p>17.Ознаки психологічної рівноваги</p> <p>18.Стрес і здоров'я</p> <p>19.Стрес в екстремальних ситуаціях</p> <p>20.Запобігання стресу</p> <p>21.Причини виникнення і стадії розвитку конфліктів</p> <p>22.Способи розв'язання конфліктів</p>
Поліщук, 2015	66	<p>14.Особливості психічного розвитку підлітків. Розвиток потреб</p> <p>15.Духовний розвиток особистості. Життєві цінності та здоров'я</p> <p>16.Умови успішного навчання. Розвиток сприйняття, уваги, пам'яті, творчих здібностей</p> <p>17.Вплив емоцій на здоров'я та прийняття рішень. Культура вияву почуттів</p> <p>18.Ознаки психологічної рівновати. Вплив емоцій на здоров'я та прийняття рішень. Методи</p> <p>19.Поняття та види стресу. Реакція організму на стрес. Ефект самопідтримки стресу. Хронічний стрес і здоров'я. Позитивне мислення</p> <p>20.Стресова стійкість. Оцінювання рівня стресу. Чинники стресу в екстремальних ситуаціях. Чинники виживання в екстремальних ситуаціях</p> <p>21.Керування стросом. Самодопомога й допомога в разі стресу</p>
Василенко та ін., 2015	66	<p>11. Психічний і духовний розвиток</p> <p>12. Уміння вчитися та умови успішного навчання</p> <p>13. Розвиток сприйняття уваги та пам'яті</p> <p>14. Емоції та здоров'я</p>

		<p>15. Психологічна рівновага</p> <p>16. Стрес та його вплив на організм людини</p> <p>17. Поведінка людини в екстремальних ситуаціях</p> <p>18. Конфлікти і здоров'я</p>
Тагліна, 2015	44	<p>14. Особливості психічного і духовного розвитку підлітків. Розвиток потреб. Життєві цінності і здоров'я</p> <p>15. Умови успішного навчання</p> <p>16. Розвиток сприйняття, уваги, пам'яті, творчих здібностей</p> <p>17. Культура вияву почуттів. Вплив емоцій на здоров'я і прийняття рішень</p> <p>18. Методи самоконтролю. Ознаки психологічної рівноваги</p> <p>19. Поняття і види стресу. Реакція організму на стрес. Ефект самопідтримки стресу. Хронічний стрес і здоров'я</p> <p>20. Чинники стресу та чинники в екстремальних ситуаціях. Позитивне мислення</p> <p>21. Стресова стійкість. Самодопомога і допомога при стресі</p> <p>22. Причини виникнення і стадії розвитку конфліктів. Способи конструктивного розв'язання конфліктів</p>

Після вивчення цього розділу, школярі дізнаються про особливості власного психічного і духовного розвитку, умови успішного навчання, чинники, які сприяють виживанню в екстремальних ситуаціях, знайомляться з позитивним мисленням, способами конструктивного розв'язання конфліктів. А також навчаються аналізувати особисту систему цінностей, концентрувати свою увагу,

розвивати та тренувати пам'ять і увагу, формувати адекватну самооцінку, оцінювати рівень ризику в щоденних ситуаціях.

Розділ "Соціальна складова здоров'я" розповідає про соціальні чинники здоров'я, які існують хвороби цивілізації. Попереджає про наслідки вживання наркотиків та профілактику захворювань, які набули соціального значення; опрацювавши дані теми учні вчаться нейтралізувати можливий негативний вплив реклами, відмовитися від пропозиції спробувати наркотики, зменшувати ризику зараження туберкульозом та оцінювати ризику ВІЛ-інфікування.

Василенко С.В. приділила даній темі найменше уваги, у порівнянні з іншими авторами, - всього сім параграфів. Бех І.Д., Бойченко Т.С. і Поліщук Н.М. описали тему у восьми параграфах. І найбільше уваги даному розділу приділила Тагліна О.В. – 9 параграфів (таблиця 3.2.6).

Таблиця 3.2.6

Змістовний склад розділу «Соціальна складова здоров'я» шкільних підручників з «Основ здоров'я» для 7 класу

Підручник	об'єм (стор)	З м і с т
Бех та ін., 2020	32	23.Соціальні чинники здоров'я 24.Впливи найближчого оточення 25.Хвороби цивілізації і реклама 26.Причини і наслідки вживання наркотиків 27.Наркотична залежність 28.Ні - наркотикам! 29.Захист прав людей, які живуть з ВІЛ 30.Туберкульоз і ВІЛ
Бойченко та ін., 2015	30	23.Соціальна безпека населеного пункту 24.Найближче оточення підлітка 25.Хвороби цивілізації 26.Причини і наслідки вживання наркотиків

		<p>27. Наркотична залежність</p> <p>28. Поширення ВІЛ-інфекції в Україні та світі</p> <p>29. ВІЛ, СНІД і права людини</p> <p>30. Профілактика туберкульозу</p>
Поліщук, 2015	63	<p>23. Соціальна безпека населеного пункту. Держава на захисті прав дитини. Клініки, дружні для молоді.</p> <p>24. Вплив засобів масової інформації на здоров'я Найближче оточення дитини. Вплив родини та друзів.</p> <p>Принципи формування міжособистісних стосунків ..</p> <p>25. Види підліткових компаній. Ознаки небезпечних компаній. Способи протидії негативному соціальному впливу</p> <p>26. Соціальні чинники ризику хвороб цивілізації. Профілактика серцево-судинних, онкологічних захворювань, діабету, ожиріння. Вплив комерційної реклами на здоров'я</p> <p>27. Причини та наслідки вживання наркотиків підлітками</p> <p>28. Поняття про наркотичну залежність. Ознаки й механізми виникнення залежності. Протидія залученню до вживання наркотиків</p> <p>29. Кримінальне законодавство у сфері боротьби з поширенням наркотиків. Міфи та факти про наркотики</p> <p>30. Особливості поширення ВІЛ-інфекції в Україні та світі. ВІЛ/СНІД і права людини. Причини та наслідки стигматизації та дискримінації. Законодавство України у сфері протидії епідемії ВІЛ-інфекції</p>

		31.Небезпека захворювання на туберкульоз
Василенко та ін., 2015	50	19. Підліток і соціум 20. «Ближній круг» підлітка 21. Засоби масової інформації та здоров'я 22. Хвороби цивілізації 23. Стоп! Наркотикам – ні! 24. ВІЛ-інфікування молоді в Україні та світі 25. Профілактика туберкульозу
Тагліна, 2015	37	23.Соціальна безпека населеного пункту. Держава на захисті прав дитини 24.Клініки, дружні до молоді. Вплив засобів масової інформації на здоров'я 25.Найближче оточення підлітка. Вплив родини і друзів. Принципи формування міжособистісних стосунків 26.Види підліткових компаній. Ознаки небезпечних компаній. Способи протидії негативному соціальному впливу 27.Соціальні чинники ризику хвороб цивілізації. Профілактика серцево-судинних, онкологічних захворювань, діабету, ожиріння 28.Наркотична залежність. Наслідки вживання наркотиків. Міфи і факти про наркотики 29.Положення кримінального законодавства у сфері боротьби з розповсюдженням наркотиків. Протидія залученню до вживання наркотиків 30.Особливості поширення ВІЛ-інфекції в Україні і світі. Причини і наслідки стигматизації і дискримінації

		31.Туберкульоз. Заходи профілактики на державному й особистому рівнях
--	--	---

Підсумовуючи, бачимо, що Бойченко Т.С., Василяшко І.П., Гурська О.К., Коваль Н.С. у своєму посібнику подали матеріал найстисліше – на 126 сторінках. При цьому теми достатньо вичерпні і гарно структуровані за рахунок великої кількості ілюстрацій, таблиць, діаграм. У кінці кожної теми містяться висновки, запитання для самоконтролю, а також практичні завдання та проекти для закріплення та кращого оволодіння матеріалом.

Найбільш розписаний матеріал для навчання у підручнику Василенко С.В., Гущина Н.І., Коломоєць Г.А. – 261 сторінка. Представлений достатньо розгорнутий початковий матеріал у текстовій формі. Менше малюнків, але достатньо таблиць та схематичних зображень. Окремо виділяються нові терміни для запам'ятовування. У кінці кожної теми є запитання для перевірки засвоєних знань, а також різного роду завдання, для закріплення матеріалу. Вдалою є рубрика "Моделювання", де розписана конкретна життєва ситуація по пройденій темі, яка змушує учнів аналізувати проблему та шукати з неї вихід, розвиває практичні навички, здатність швидко і правильно реагувати у небезпечній ситуації.

Підручник Тагліна О.В. вмістився на 163 сторінках. Кожен розділ поділено на теми, які, у свою чергу, розділено на параграфи. На початку кожного нового параграфу розміщено рубрику: "Обміркуйте і обговоріть ситуацію". Обдумуючи запропоновані ситуації – учні повільно підходять до розуміння важливості даної теми уроку, що сприяє кращій мотивації до вивчення матеріалу. Також автор розробила вправи у вигляді практичних завдань для кращого засвоєння блоку тем. У кінці кожного параграфу містяться запитання для самоперевірки, поділені на чотири рівні складності.

Бех І.Д., Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Страшко С.В. – розмістили матеріал підручника на 192 сторінках. Підручник гарно ілюстрований, містить у собі багато цікавих рубрик, позначених відповідними малюнками. Учням

надаються аргументи переваг здорового способу життя. Вкладено багато таблиць, діаграм, схематичного зображення матеріалу. Загалом підручник складається з десяти корисних і пізнавальних рубрик, що робить навчання ще більш захоплюючим.

Матеріал підручника з Основ здоров'я для 7класу Поліщук Н.М. вміщено на 239 сторінках. Тут представленні наступні рубрики:

- Запам'ятайте!
- Пригадайте!
- Я вважаю так, а ти?
- Працюємо разом
- Поміркуйте
- Пізнаємо себе;
- Випробуємо себе;
- Моделюємо ситуацію;
- Удосконалюємо себе
- Висловлюємо свою думку
- Крок до успіху
- Доведіть, що визнаєте
- Домашнє завдання
- Шукаємо інформацію до наступного уроку
- Підручник розділено на розділи, кожен розділ має тему, яка висвітлює конкретну підтему у одному параграфі.

Нами проведено опитування (яким повинен бути підручник з Основ Здоров'я (очима школярів)). У ході дослідження нами було опитано дев'ять сьомих класів, що налічують разом 163 учня. Ми запитували:

1) Яким повинен бути початковий матеріал у підручнику? (розгорнутим, багато тексту; стислим але зрозумілим)

2) Чи важливо для вас, щоб у підручнику були ілюстрації?

3) Чи важливо для вас, щоб у підручнику були схематичні зображення, таблиці, діаграми?

4) Які рубрики у підручнику вам подобаються найбільше?

Результати опитування показали, що 85% школярів (138 осіб) сказали, що надають перевагу підручникам, у яких текст написаний стисло та зрозумілою мовою. 73% учнів (103 особи) запевнили, що підручник повинен бути ілюстрованим. Для 3% (5 осіб) не важлива наявність чи відсутність ілюстрацій. 83% (135 учнів) відзначили, що схематичні зображення, таблиці та діаграми повинні бути наявними обов'язково. 73% школярів відповіли, що найбільше їм подобаються рубрики, де потрібно застосувати отримані знання на практиці, 49% - надають перевагу творчим завданням, 19% - охоче виконують завдання, де необхідно попрацювати у парі чи з командою.

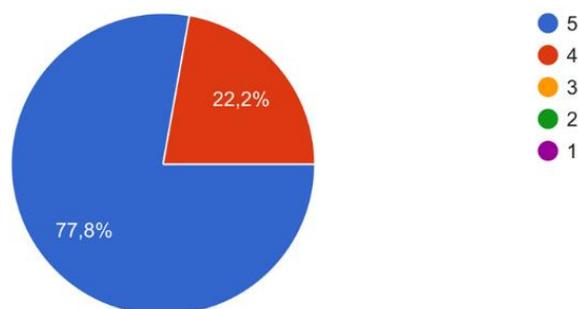
Ми запропонували також вчителям, які проводять уроки основ здоров'я у школах ознайомитися з запропонованими нами підручниками та оцінити їх за 5-тибальною шкалою. Серед переліку запропонованих питань були наступні:

- 1) Як ви вважаєте чи достатньо автори розкривають теми уроків у підручнику?
- 2) На скільки б ви оцінили ілюстрації у підручнику чи достатньо їх?
- 3) Чи достатньо, на вашу думку, у підручнику вміщено схематичного матеріалу, таблиць, діаграм?
- 4) Оцініть доступність та зрозумілість матеріалу для учнів
- 5) Оцініть підручник за 5- бальною шкалою

У ході опитування ми отримали наступні результати представлені у діаграмах:

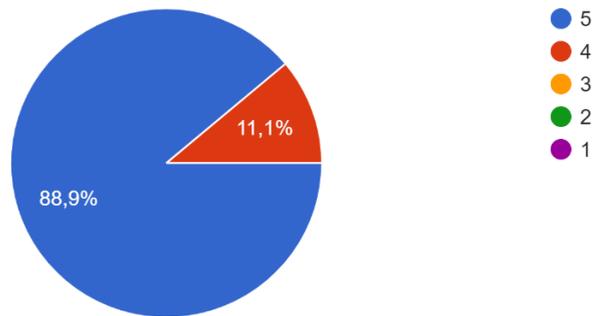
Бех І. та ін.:

Оцініть підручник за 5- бальною шкалою
18 ответов

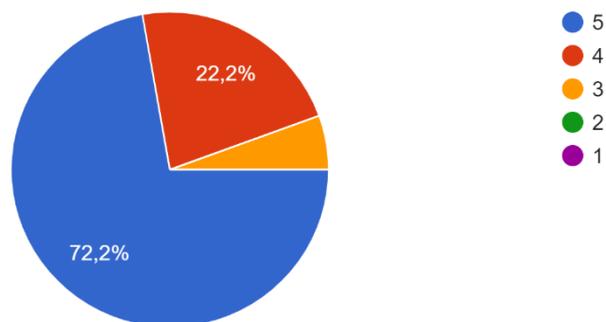
Бойченко Т.Є. та ін.:

Оцініть підручник за 5- бальною шкалою
18 ответов

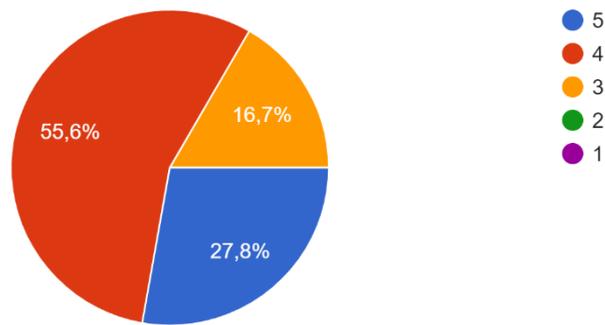
Поліщук Н.М.:

Оцініть підручник за 5- бальною шкалою
18 ответов

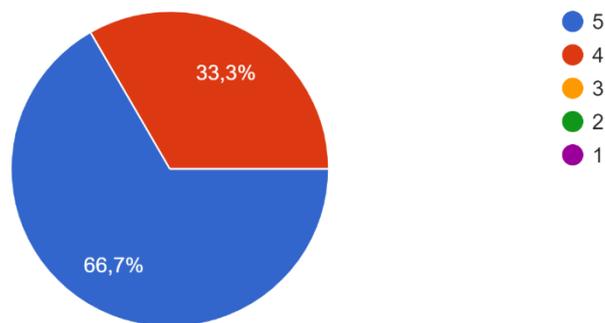
Василенко С.В. та ін.:

Оцініть підручник за 5- бальною шкалою
18 ответов

Тагліна О.В.:

Оцініть підручник за 5- бальною шкалою
18 ответов

Щоденне спостереження за навчальною роботою учнів.

Цей метод дозволяє вчителю скласти уявлення про те, як поведуться учні на заняттях, як вони сприймають і осмислюють матеріал, що вивчається, якою мірою вони виявляють кмітливість і самостійність при виробленні практичних умінь і навичок, які їх навчальні схильності, інтереси і здібності, ступінь їх посидючості та регулярності в оволодінні знаннями.

Накопичення достатньої кількості спостережень дозволяє вчителю визначати індивідуальні особливості учнів, враховувати їх у роботі і, отже, об'єктивніше підходити до перевірки та оцінки знань учнів.

Усне опитування.

Є найпоширенішим під час перевірки та оцінки знань учнів. Сутність цього контролю полягає в тому, що вчитель ставить учням питання з вивченого матеріалу і, оцінюючи відповіді, визначає ступінь його засвоєння.

Іноді усне опитування називають розмовою. Вчитель може запропонувати одному учневі викласти всю тему цілком. Цілісна відповідь дозволяє виявити глибину знань та повноту засвоєння їхньої логіки.

Однак, будучи ефективним методом контролю знань учнів, які використовуються вчителями майже на кожному уроці, усне опитування має свій недолік. Цей метод вимагає значних витрат часу та дозволяє протягом уроку перевірити знання не більше 3 – 4 школярів.

Письмове опитування.

Часто письмове опитування називають самостійною роботою. Суть методу полягає в тому, що вчитель дає учням записані на дошці, листочках або картках завдання (завдання, приклади), які вони виконують протягом 10-12 хв. За результатами цих відповідей вчитель виставляє оцінки до класного журналу. Перевага письмового опитування у тому, що він дозволяє однією уроці оцінити знання всіх учнів.

Так як метою даної є вивчення пізнавального інтересу школярів до вивчення ОЗ, і навіть виявлення ефективних методів і форм роботи з учнями, сприяють формуванню пізнавального інтересу. Ми вирішили зробити опитування, та перевірити цікавість учнів до предмету «Основи здоров'я»

Матеріал та методи дослідження. Дослідження ґрунтується на вивченні психолого-педагогічної та методичної літератури.

Під час проведення емпіричного дослідження було використано такі методи:

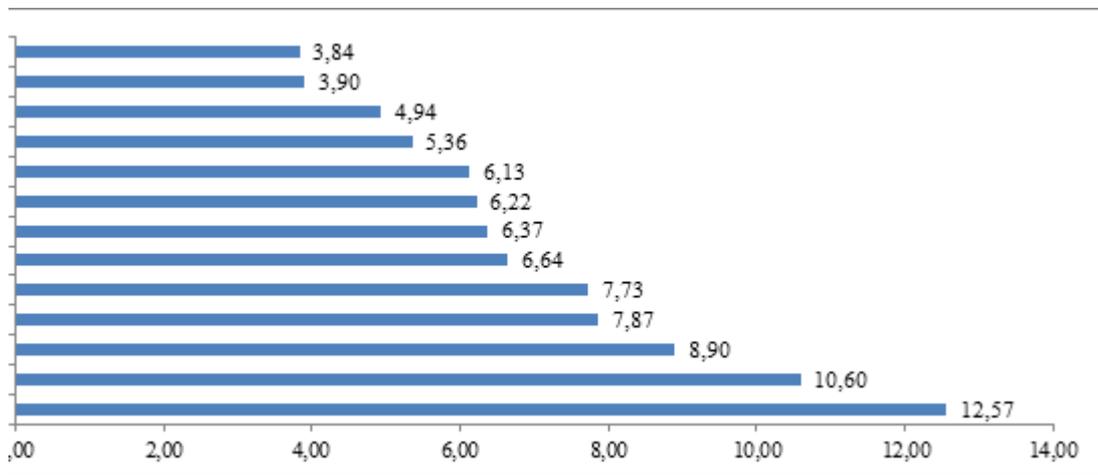
- педагогічний експеримент,
- анкетування,
- тестування з допомогою опитувальника Дубовицької Т.Д. (Дивитись додаток А).
- методи математичної обробки отриманих даних,

- аналіз,
- узагальнення та систематизація результатів дослідження.

Результати дослідження та їх обговорення. Проведене в рамках дослідження анкетування 201 учня сьомих-восьмих класів показало, що для більшості опитаних школярів ОЗ, незважаючи на серйозність і очевидну важливість цих питань, є малозначущим предметом.

У ієрархії значимості 13 навчальних предметів, запропонованих для ранжування школярам, ОЗ, на думку учнів 7-8 класів, розташовується на 11 місці, а, за визначенням учнів 7 класу – на 10 місці.

На малюнку 1 показано узагальнене за вибіркою місце ОЗ у ієрархії важливості навчальних предметів.

Мал. 1. Ієрархія значимості навчальних предметів для випробуваних (місця)

*Математика 3,84; Українська мова 3,90; Українська література 4,94; Іноземна мова 5,36; Інформатика 6,13; Фізкультура 6,22; Біологія 6,37; Історія 6,64; Фізика 7,73; Географія 7,87; **Основи здоров'я 8,90**; Хімія 10,60; Астрономія 12,57.*

Як впливає з діаграми, на першому місці за значимістю для школярів стоять математика та українська мова. Далі йдуть українська мова та іноземна мова.

До наступної групи значимості увійшли інформатика, фізкультура, біологія, історія та фізика. ОЗ в узагальненому рейтингу значущості предметів знаходиться на 11 місці.

Менш значущими, ніж «Основи здоров'я», для школярів є лише фізика та географія. Серед чинників, визначальних значимість того чи іншої предмета, учнями було названо необхідність складання у майбутньому єдиного державного іспиту для вступу до вищих навчальних закладів, потреба у знаннях для набуття професії, інтерес до конкретної предметної галузі, професійні та особисті якості педагогів.

Відповідно до результатів тестування за опитувальником Т.Д. Дубовицької у 43,28% школярів встановлено середній рівень значущості ОЗ у розвиток особистості, в інших учнів – низький рівень.

В обстеженій вибірці не виявлено жодного школяра з високим рівнем значущості цього навчального предмета.

При цьому, як впливає з відповідей піддослідних, як правило, навчальна діяльність з ОЗ визначається не так внутрішніми чинниками, у тому числі пізнавальним інтересом, як зовнішніми – спрямованістю на отримання високих позначок та вимогливістю викладача.

У зв'язку з цим питання про методи і форми роботи на уроці, а також особливості змісту навчального матеріалу, що сприяють формуванню пізнавального інтересу до вивчення ОЗ, дуже актуальне.

Широкі можливості для посилення пізнавального інтересу створює використання на уроках ОЗ краєзнавчого та регіонального матеріалу, особливо під час проведення занять у рамках розділу «Безпека у небезпечних та надзвичайних ситуаціях».

Облік регіональних особливостей має велике значення у підготовці учнів до дій у надзвичайних ситуаціях (НС). Кожен регіон характеризується певними фізико-географічними та кліматичними умовами, а також розміщенням промислових об'єктів, що становлять загрозу виникнення певних видів НС.

Добре відомо, що приклади «з життя», розповіді вчителя про реальні події, що відбулися в рідному краї чи сусідніх суб'єктах України, підвищують рівень пізнавального інтересу та активізують увагу учнів під час уроків у тих випадках, коли воно починає слабшати.

Краєзнавчий і регіональний матеріал можна використовувати різними способами, наприклад, як приклади, що підтверджують теоретичні положення матеріалу, що вивчається.

При цьому можливе не лише використання словесного опису подій, а й демонстрація ілюстрацій, які дозволять учням побачити та відчутти міць природи та беззахисність людини перед нею.

Однак краще використовувати регіональний та краєзнавчий матеріал у формі завдань для групової або індивідуальної роботи для більш активного включення учнів у діяльність та попередження ефекту пасивного слухання.

Наприклад, цікавить включення до структури уроку виконання завдань за місцевими статистичними матеріалами.

Наприклад, при проживанні в пожежонебезпечному регіоні учням може бути запропоновано завдання з використанням діаграми, що містить дані про динаміку пожеж за певний період: «Використовуючи діаграму, проаналізуйте динаміку лісових пожеж на даній території у 2012–2022 роках.

Визначте періоди, коли кількість та площа лісових пожеж були максимальними.

Припустіть, якими факторами у ці періоди було зумовлено збільшення площі та кількості лісових пожеж”.

Застосування завдань такого типу не лише знайомить учнів із пожежонебезпечною ситуацією у лісах регіону проживання, а й сприяє формуванню універсальних навчальних дій, формуванню навичок роботи з графічними джерелами інформації, аналізу та узагальнення відомостей.

Для вивчення можливостей формування пізнавального інтересу до вивчення ОЗ протягом одного навчального року було проведено педагогічний експеримент за участю двох сьомих класів.

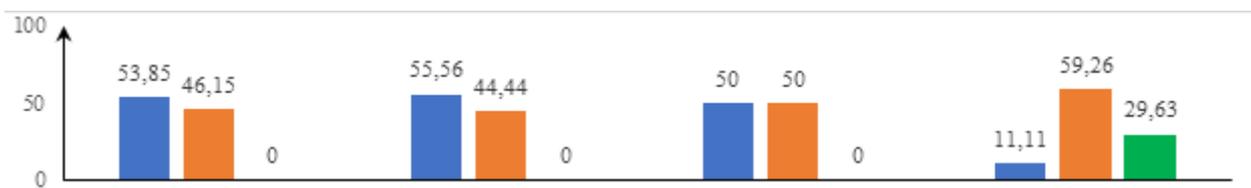
У контрольному класі навчання здійснювалося з використанням традиційних форм та методів навчання.

В експериментальному класі у процесі навчання широко використовувався краєзнавчий та регіональний матеріал, метод аналізу

конкретних ситуацій, ігрові технології, у тому числі імітаційні ігри, практичні методи навчання, мультимедійні засоби навчання.

На уроках застосовувалися переважно групові форми організації роботи учнів як відповідні особливостям підліткового віку.

Результати вхідного та підсумкового тестування учнів наведено малюнку 2.

Мал. 2. Інтерес учнів до вивчення ОБЖ за результатами вхідного (ВХ) та підсумкового (ІТ) тестування (%): до – контрольний клас, е – експериментальний клас

Як показали результати тестування учнів, на початку експерименту співвідношення учнів із низьким та середнім рівнем інтересу до вивчення ОЗ у контрольному та експериментальному класах було приблизно однаковим.

Після закінчення експерименту в контрольному класі співвідношення трохи змінилося, можливо, за рахунок зміни викладача. У експериментальному класі кількість учнів з низьким рівнем інтересу до вивчення ОЗ суттєво знизилася, навпаки, частка школярів із середнім рівнем інтересу збільшилася, крім того, у 29,63% учнів даного класу пізнавальний інтерес до ОЗ підвищився до високого рівня.

3.3. Особливості методики проведення уроків з основ здоров'я у 7 класі

Тематичне планування - важлива ланка у підготовці до викладацької праці вчителя-початківця. [19, с. 13]

Необхідно знати заздалегідь місце кожного уроку в темі, що вивчається. Ця ланка забезпечує систему знань і вмінь учнів, оскільки дозволяє вчителю

дотриматися логіку побудови не лише теми, а й курсу загалом, і ще раз проконтролювати правильність побудови програмного матеріалу. [20]

Перш ніж розпочинати планування теми, необхідно звернути увагу на зміст цієї теми. З'ясувати систему розвитку загальнонаукових понять, спеціальних та локальних. Скласти дерево понять. Збірник понять. Потім приступити до планування нижче представленою схемою. [21]

У тематичний план входять такі компоненти: назва теми; ціль; література, що використовується для підготовки до уроків; в таблиці: номер уроку; тема уроку; зміст лише на рівні понять. [15, с. 44].

Виділяються поняття опорні (вже вивчалися раніше і можуть бути використані в уроці як зв'язок з попереднім матеріалом), що розвиваються (поняття загальнонаукові, які поступово розкриваються в системі понять), нові (вперше вивчаються цьому уроці); обладнання; примітка (відзначаються нестандартні підходи у проведенні уроку: активізація пізнавальної діяльності, розвиток інтересу, розумової діяльності, самостійності та ін.).[21]

Урок як основна форма педагогічного процесу та як система має глибоке історичне коріння, що добре представлено в підручники з педагогіки.

Це педагогічна технологія, яка відповідає усім її вимогам. Щоб спланувати урок, потрібно знати специфічні закономірності його побудови. Ці закономірності прописані у підручниках з педагогіки. Однак у кожному предметі є свої, властиві тільки цьому предмету, особливості, а звідси та побудова уроку може мати свою специфіку, яка не порушує первісну технологічну систему. [22, с. 19].

Вивчаючи урок з погляду предмета «Основ здоров'я» необхідно розглянути міжпредметні зв'язки, які якраз і показують загальне та особливе у побудові уроку. [23; 24]

В даний час все більша увага приділяється так званим нетрадиційним формам організації уроку. Педагоги, розглядаючи урок з одного боку як систему з класичними закономірностями його побудови, з іншого — вводять до нього активні методи та прийоми організації діяльності учнів.

Також розглядають урок як активну форму організації навчально-виховного процесу. Особливо в останні роки звертається велика увага на ігрові технології проведення уроку. [25, с. 22]

Перш ніж вивчати новаторські підходи та педагогічні технології у навчанні та вихованні, необхідно освоїти розробки уроків, що ґрунтуються на класичних вимогах представлених у методиці навчання.

Вимоги до побудови

Однією з важливих завдань методики викладання «Основ здоров'я» (як дисципліни, що інтегрує) є формування критичного і, одночасно, продуктивного, тобто – творчого мислення, потреба в якому виникає всякий раз, коли людина стикається з необхідністю вирішення складних завдань, що потрапляє в нові умови.

«Основи здоров'я» часто включає в себе вивчення надзвичайних ситуацій. Надзвичайні ситуації – це обставини, що різко відрізняються від нормальних подій і надають на життєдіяльність негативне вплив, тобто, завжди небезпечні, тому педагог повинен вибрати таку форму навчання, де ситуація (модель) небезпеки присутня, але вона керована та розв'язна. [26, с. 24]

Це можливо зробити при впровадженні в освітній процес інтерактивних (Разом з традиційними) методів навчання.

Перевага інтерактивних методів у тому, що вони дозволяють враховувати особливості сприйняття та переробки нової інформації, характерні для різних психотипів, представляючи, таким чином, можливість кожному проявити себе з найкращого боку, розвивати природну потребу та пов'язаний з цим високий рівень мотивації для поступового залучення студентів до більш складних і творчих форм навчальної діяльності.

Якщо виходити з так званої «Навчальної піраміди», яка демонструє ефективність засвоєння навчального матеріалу під час застосування того чи іншого навчального методу:

- 1). прослуховування уроку - 5%,
- 2). читання -10%,

- 3). застосування аудіо-візуальних засобів - 20%,
- 4). наочна допомога - 30%,
- 5). обговорення в групах - 50%,
- 6). навчання практикою - 70%,
- 7). навчання у процесі навчання інших - 90%.

«Навчальна піраміда» наочно показує значно більшу ефективність інтерактивних навчальних методів (три останніх) порівняно з традиційними (верхні рівні піраміди).

Однак, як показує досвід більшості методистів, справжній успіх у навчанні забезпечується лише зваженим та адекватним застосуванням всього спектра навчальних методів. [27]

Застосування інтерактивних навчальних методів дозволяє будувати навчання на основі власного досвіду, надаючи відому свободу в виборі виду навчальної діяльності та темпу навчання. В результаті, як показує практика, зростає інтерес як до предмета вивчення, так і до самого пізнавального процесу. Застосування інтерактивних методів навчання «Основ здоров'я» природним чином змінює спосіб взаємодії вчителя та учня, що дозволяє підвищити цінність самостійної діяльності учнів.[27, с. 41]

Навчання за допомогою методу навчальних центрів є, мабуть, найефективнішим, але водночас найважчим для педагога.

Навчальний центр є окреме робоче місце, призначене для роботи малої групи. Викладач розробляє серію пов'язаних між собою навчальних завдань з «Основ здоров'я», кожне з яких буде вирішуватись в окремому навчальному центрі (у кожному центрі необхідно передбачити певний вид діяльності). Кожен навчальний центр має бути естетично оформлений, містити опис навчальних завдань та чітку інструкцію щодо їх вирішення, а також усі необхідні навчальні матеріали. [28, с. 33]

До кінця заняття учень повинен опрацювати в кожному навчальному центрі, виконавши кілька навчальних завдань та щоразу займаючись новим видом діяльності. Варто зауважити, що участь школярів у плануванні

навчальних центрів робить цю роботу для них більш цікавою та привабливою. Складні питання, такі як профілактика «шкідливих звичок»: куріння, алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, неправильне харчування, малорухливий образ життя; питання статевого виховання, поведінка у надзвичайних ситуаціях та інші у межах навчальних центрів вирішуються успішніше. [29; 30]

Практичний метод включає лабораторну роботу як вид методу.

Метою використання цього методу є розвиток умінь через практичну діяльність пізнавати об'єкти вивчення, розвивати вміння використовувати знання практично. Для організації лабораторної роботи необхідно спочатку визначити її зміст і місце у темі та уроці. Мета, обладнання та докладний хід роботи.

Лабораторні роботи можуть плануватись на будь-якому етапі уроку (Перевірка знань, вивчення нового матеріалу, закріплення). Несуть навантаження як перевірка знань або виявлення опорних знань, а при вивченні нового матеріалу можуть вирішувати проблему чи доводити факт. При закріпленні вже вивченого матеріалу через результати лабораторної роботи учні показують вміння використовувати отримані знання у діяльності.

Важливим моментом у ході лабораторної роботи є організаційна діяльність учнів, це фронтальна, індивідуальна та групова робота.

Найчастіше у літературі розглядають лабораторно-практичні чи практичні роботи. Успішне вивчення процесів життєдіяльності в живому організмі, надання першої до лікарської допомоги, з'ясування небезпечного впливу факторів може проходити лише при постановці дослідів, спостережень за ними, аналізу отриманих результатів, синтезу та узагальнення, виходу на суттєві ознаки цих процесів.

Організація лабораторно-практичних занять дозволяє учням набувати навичок наукової роботи, знайомитися з методами, що застосовуються у різних галузях наук. Якщо розглядати «Основи здоров'я» як предмет, то в більшості тем необхідно розробляти та проводити з учнями лабораторно-практичні заняття. Особливо необхідно виділити організацію таких робіт, під час яких учні отримують вміння та навички збереження здоров'я та життя.

Щоб полегшити роботу вчителя з пошуку доступної та зрозумілої дітям інформації з кожної з певних тем, бажано використовувати інформаційно-комунікаційні технології.

Ні для кого не секрет, що сприймати інформацію в електронному та новому вигляді набагато цікавіше, особливо дітям. Очевидно, що запам'ятовується матеріал у рази краще, якщо є елемент візуалізації, а не лише абстрактні описи, уявити які може, на жаль, не кожен учень у класі [30].

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – це всі технології у сфері освіти, за допомогою яких використовують спеціальні технічні інформаційні засоби досягнення педагогічних цілей.

До ІКТ, що використовуються в сучасних школах, відносять:

- інтернет-технології,
- мультимедіа-продукції
- навчального призначення (аудіо, відео),
- комп'ютерні навчальні системи (електронні підручники, тренажери),
- системи електронного тестування знань (комп'ютерні тести).

Діджиталізація та дистанційне навчання обумовили поширення інтерактивних технологій через інформаційно-комунікаційні засоби.

Метою інтерактивних технологій є розвиток особистості учня під час навчальної діяльності, а саме:

- можливість організації відкритої системи освіти;
- підтримання діяльнісного підходу навчальної діяльності;
- процес пізнання здійснюється за допомогою системного мислення;
- індивідуалізація навчального процесу за збереження його цілісності;
- створення ефективної системи управління інформаційно-методичним забезпеченням освіти [31, с. 55-58].

Інформаційно-комунікаційні технології відносяться до частини навчально-методичного забезпечення школи, а потрібна для їх втілення техніка

(комп'ютери, інтерактивні дошки, планшети, програмне забезпечення) належить до матеріально-технічного оснащення.

При вивченні ОЗ одним із шляхів активації інтересу та навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти є самостійна робота, яка передбачає організацію роботи учнів за попередньо сформованими алгоритмами й направлена на отримання розширених і поглиблених знань, підготовку учнів до практичної діяльності.

Можна стверджувати, що питання застосування ІКТ у сфері освіти є актуальним для педагогічної науки з таких причин:

- освітні організації оснащені всім обов'язковим матеріально-технологічним забезпеченням організації педагогічного процесу з використанням даних технологій;
- безперечно науково-технічним прогресом.

Автори зазначають, що важливо враховувати навички самоорганізації учнів, а також систематичність самостійної роботи, яка забезпечується створенням відповідних психолого-педагогічних комфортних умов, які сприятимуть виявленню, розвитку й реалізації пізнавальної самостійності та творчої активності дітей [32, с. 306].

Як говорилося раніше, інформаційно-комунікаційні технології можуть бути реалізовані лише за допомогою використання інформаційно-комунікаційних засобів навчання. Отже, перейдемо до їхнього розгляду.

Засоби ІКТ – це програмні, програмно-апаратні та технічні засоби та пристрої, що функціонують на базі обчислювальної техніки, що застосовуються для:

- транслявання інформації,
- інформаційного обміну та забезпечують операції зі збирання,
- накопичення,
- зберігання,
- обробки,

- передачі інформації та можливість доступу до інформаційних ресурсів комп'ютерних мереж .

Кошти ІКТ освітнього призначення – це засоби інформаційно-комунікаційних технологій, які використовують спільно з навчально-методичними, нормативно-технічними та організаційно-інструктивними матеріалами та забезпечують досягнення педагогічних цілей [32, с. 70].

У ранніх дослідженнях засоби ІКТ мали назву «технічні засоби навчання», і визначалися так як пристрої, які допомагають викладачеві забезпечувати учнів навчальною інформацією, керувати процесами запам'ятовування, застосування та розуміння знань, а також контролювати результати навчання [32, с. 304- 305].

На основі даних літератури можна відзначити переваги застосування інформаційно-комунікаційних засобів навчання:

1. Формування комунікативних навичок;
2. Забезпечення індивідуального характеру;
3. Сприяння розвитку метапредметних зв'язків;
4. Активізація пізнавальної діяльності;
5. Сприяння формуванню інформаційної культури;
6. Є для учнів засобом самореалізації;
7. Сприяння розвитку наочно-образного, наочнодієвого, теоретичного, інтуїтивного, творчого видів мислення;
8. Здійснення естетичне виховання;
9. Можливість відкриття для учня нових знань завдяки глобальній мережі Інтернет.

Зазначені переваги впливають як на якісні характеристики навчальної діяльності, а й у мотиваційні. [33]

По-перше, це пов'язано з високою роллю комп'ютера у житті нового покоління учнів.

По-друге, засоби ІКТ інтерактивні. Інтерес створюється за допомогою різноманітності форм надання інформації: текст, зображення, музика, відео і т. д.

I, по-третє, дані засоби навчання роблять знання легкодоступними для учня та сприяють його дослідницькій діяльності.

У цій роботі зазначено такі навчальні засоби інформаційно-комунікаційних технологій: персональний комп'ютер (ПК), інтерактивна дошка та проектор, планшетні комп'ютери та цифрові мультимедійні програвачі.

Наступний засіб ІКТ – це технологія Apple TV, яка на даному етапі розроблена недостатньо широко, тому її можна розглядати як інновацію.

Планшетний комп'ютер – клас мобільних персональних комп'ютерів, обладнаних сенсорним екраном, але з відсутністю клавіатури.

Планшетний комп'ютер дозволяє працювати за допомогою приладу "стилус" або пальців, без використання клавіатури та миші [34;35].

Можна виділити ряд переваг у використанні планшетного комп'ютера під час уроків:

- мобільність (компактність) – дозволяє вчителю носити свої документи та інформацію з собою без труднощів, так що все необхідне завжди було під рукою;
- широка доступність – у більшості випадків оснащені бездротовим доступом до Інтернету за допомогою Wi-Fi, 3G та 4G мереж, що відкриває широкі можливості для викладачів;
- абсолютно безшумна робота, що дозволяє краще зосередитися, особливо у багатолюдних приміщеннях;
- економія часу – багатозадачність устрою;
- компактні розміри;
- сенсорний екран, який здатний замінити клавіатуру та мишу [31, с. 111-112].

Використання планшетного комп'ютера на уроці дозволяє вільно переміщатися за класом, що дозволяє контролювати роботу кожного учня, дисципліну та економити час уроку.

На нашу думку, цей технічний засіб може бути використаний на уроках наступним чином:

1. Підготовка до уроків. Готуватися можна як на стаціонарному комп'ютері (після чого інформацію можна перенести на планшетний), так і на планшеті. При цьому відсутня необхідність перенесення результатів у зошиті, що веде до певної економії часу;

2. Перенесення зображення з планшетного комп'ютера на інтерактивну дошку за допомогою Apple TV. Apple TV – це цифровий мультимедійний програвач, що здійснює перенесення зображення з продукції Apple на телевізор, інтерактивну дошку та інші пристрої через Інтернет.

Найголовніше, існує можливість перенесення презентацій, що активно використовуються на уроках з планшетного комп'ютера.

Очевидно, що в цій ситуації вчитель не прив'язаний до комп'ютеру або дошки, і може пересуватися класом і активно брати участь у освітньому процесі.

3. Швидкий доступ до класного журналу. У більшості шкіл поряд з друкованим журналом зараз активно починають використовувати електронний. Незручність полягає в тому, що при фронтальному опитуванні не завжди є можливість бачити список дітей та їх оцінки на включення. Тоді як журнал можна використовувати разом із планшетом, і відразу його заповнювати. [31]

Також можна показувати зображення, відео, музику, немає потреби довго шукати потрібний файл.

З планшетного комп'ютера вчитель може вести записи на дошці як у вигляді друкованого тексту, так і рукописного.

Вимкнувши зображення на дошці, відразу можна зайти в журнал. На планшеті є камера, яка працює в режимі трансляції на дошці.

Це як ніколи важливо на уроках географії, де мають місце схеми, таблиці, діаграми та контурні картки.

Після самостійної роботи у зошиті можна зробити фото записів дитини та обговорити з класом плюси та мінуси виконаного завдання.

Унікальною рисою для предмета географія є спосіб використання інтерактивної методики, а саме заповнення контурної карти. Зіставлення події з

конкретним простором, часто є важливим фактором у розумінні історичних фактів. [35, с. 8]

Всі переваги використання ІКТ, а також конкретні приклади їх застосування можна зробити висновок:

- 1). дані методи роботи сприяють формуванню образів у учнів,
- 2). безперечно, сприяє підвищенню якості освіти.

Отже, поглиблене вивчення впливу використання інтерактивних методів, нових педагогічних технологій та експериментальна перевірка в подальшому запропонованих інноваційних підходів на засвоєння концепцій «Основ здоров'я» здобувачами освіти в ЗЗСО допоможе проаналізувати рівень їх ефективності для розвитку критичного мислення і аналітичних навичок учнів. Для цього важливо здійснити дослідження ролі просторової грамотності в навчанні предмету і його впливу на розуміння світу й окремих його часток.

ВИСНОВКИ

1. Кожен з проаналізованих нами підручників «Основ здоров'я» складається з чотирьох тематичних розділів: 1. «Здоров'я людини», 2. «Фізична складова здоров'я», 3. «Психічна і духовна складові здоров'я», 4. «Соціальна складова здоров'я».

2. Зазначені тематичні розділи різні за розмірами. Найменші за об'ємом ці розділи у підручнику Бойченко зі співавторами (2015), який є найменшим за кількістю сторінок порівняно з іншими підручниками. Розділи 1 і 4 найбільші за об'ємом у підручнику Н.М. Поліщук (2015), розділ 2 – у підручнику С.В. Василенко зі співавторами (2015), а розділ 3 – у підручниках Н.М. Поліщук та С.В. Василенко зі співавторами. Підручники «Основ здоров'я» зазначених авторів найоб'ємніші за кількістю сторінок, відповідно 239 і 261 сторінок.

3. За результатами аналізу виявилось, що Бойченко Т.С., Василяшко І.П., Гурська О.К., Коваль Н.С. у своєму підручнику стисло висвітлюють зміст тематичних розділів, при цьому теми достатньо вичерпні і гарно структуровані за рахунок великої кількості ілюстрацій, таблиць, діаграм. У кінці кожної теми містяться висновки, запитання для самоконтролю, а також практичні завдання та проекти для закріплення та кращого оволодіння матеріалом.

4. За результатами опитування на тему (яким повинен бути підручник з «Основ Здоров'я» (очима школярів)) виявилось, що 85 % школярів надають перевагу підручникам, у яких тест написаний стисло та зрозумілою мовою. 73 % учнів вважають, що підручник повинен бути ілюстрованим, а для 3 % не важлива наявність чи відсутність ілюстрацій. Проте 83 % відзначили, що схематичні зображення, таблиці та діаграми повинні бути наявними обов'язково. 73 % школярів відповіли, що найбільше їм подобаються рубрики, де потрібно застосувати отримані знання на практиці, 49 % надають перевагу творчим завданням, 19 % охоче виконують завдання, де необхідно попрацювати у парі чи з командою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гриньова М.В. Методика викладання валеології: Навчально-методичний посібник. – Полтава: АСМІ. – 2004 – 220 с.
2. Платон. Апологія Сократа. Діалоги [Електронний ресурс] / Платон – Режим доступу до ресурсу: <https://readukrainianbooks.com/904-apologija-sokrata-dialogi-platon.html>.
3. Педагогіка: Навч. посібник /За редакцією А. Алексюка. - К.:Вища школа, 1985. - 295с.
4. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової освіти – К.: видавничий Дім 2СЛОВО", 2004. – 616 с.
5. Нарочна Л.К., Ковальчук Г.В., Гончарова К.Д. Методика викладання природознавства. – К.: Вища школа, 1990. – 302 с.
7. Ходирєва Н.В. Психологічні чинники здоров'я: Актуальні проблеми практичної психології. - СПб., 1992. - 315 с.
8. Шувалов А. В. Психологічне здоров'я людини: Вісник, 2009. - Вип. 4 (15). - С. 87-101. 25. Шульц Д. Історія сучасної психології: Перероб. та випр. - СПб. : Євразія, 2002. - 532 с.
9. Amartya Sen, «Health in Development», Бюлетень Всесвітньої організації охорони здоров'я (1999 рік): 77:620.
10. Леонтєва О.І. Формування здорового способу життя підлітків засобами культурно- просвітньої діяльності: Київський національний ун-т культури і мистецтв. – К., 2005. – 20 с.
11. Максименко С.Д. Переживання як психологічний механізм саморозвитку особистості. Педагогічний процес: теорія і практика: Зб. наук. пр. К.: ЕЗКМО, 2005. Вип. 3. - С. 343-361.
12. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. — К.: Генеза, 1999. – 324 с.

13. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Видавничий центр "Академія", 2001. – 528 с. (Альма-матер).
14. Форми навчання в школі: Кн. для вчителя/ Ю.І. Мальований, В.Є. Римаренко, Л.П. Вороніна та ін; За ред. Ю.І. Мальованого. —К. : Освіта, 1992. — 160 с.
15. Гріневич І.І. Сутність здорового способу життя: історично-педагогічний аналіз проблеми: Наукові записки. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2001. - № 1.-С. 92-99.
16. Пометун О.І., Пироженко Л.В., За ред. О.І.Пометун. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук. метод. посіб. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
17. Краєвський В.В. Хуторський А.В. Основи дидактики та методики викладання — Київ; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2007. — 352 с.
18. Хоружа Л. Інтерактивні технології у початковій школі //Початкова школа. —2007. -№8. - С. 11-14.
19. Шахненко В.І. Азбука здоров'я молодшого школяра. — К.: Центр "Магістр — S", 1998. — 120 с.
20. Юрович В. Нестандартні уроки як засіб підвищення ефективності навчання в курсу " Я і Україна" // Початкова школа. – 2006. - №6. – с.18-23.
21. Максимова Н.Ю., Мілютіна К.Л., Піскун В.М. Життя та здоров'я. Навчальний посібник з валеології для учнів 8 (9) класу загальноосвітньої школи. К.: «Прокбизнес», 1998. – 160 с.
22. Тименко В.А. Кожний урок – нестандартний // Початкова школа. – 1991. - №1. – с.18-23.
23. Єресько О. Особливості змісту шкільного предмета «Основи здоров'я» / О. Єресько // Безпека життєдіяльності. — 2005. — № 2. — С. 56-59.
24. Єресько О. Методичні рекомендації щодо вивчення предмета «Основи здоров'я» / О. Єресько // Здоров'я та фізична культура. — 2005. — № 6. — С. 13-15.

25. Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді // Наказ МОН України від 21.07.2004 № 605.
26. Горащук В. Теоретичні підходи до формування культури здоров'я школярів / В. Горащук // Безпека життєдіяльності. — 2005. — № 5. — С. 58-61.
27. Балбенко С. Основи здоров'я та фізичної культури : метод. посіб. для вчителів / С. Балбенко. — Х. : Скорпіон, 2004. — 96 с. — (Предметний тиждень).
28. Сливка Л. Теоретико-методичні аспекти викладання валеології та основ безпеки життєдіяльності в початковій школі: [навч.-метод. посіб.] / Лариса Сливка. — ІваноФранківськ: НАІР, 2012. — 204 с.
29. Роджерс К. Вигляд на психотерапію. Становлення людини. - М.: Би. і., 1994. - 419 с.
30. Тимофієва М.П., Двіжона О.В. Психологія здоров'я: Навчальний посібник. — Чернівці: Книги – XXI, 2009. — 296 с.
31. Василенко, Л. Проект паспорту кабінета «Основи здоров'я та безпеки» : зб. нормат. док. з питань формування основ здоров'я та безпеки: метод. посіб. для вчителів / Л. Василенко. — Х. : Скорпіон, 2006. — 204 с. — (Кабінет здоров'я в школі).
32. Андрощук Н. Основи здоров'я і фізична культура (теоретичні відомості) / Н. Андрощук, М. Андрощук, — Т. : Підруч. і посіб., 2006. — 160 с.
33. Шейніс А.І. - Навчання через Інтернет: механізми ефективного пошуку географічної інформації .// Географія в школі, 1994.
34. Морзе Н.В. Підготовка педагогічних кадрів до використання комп'ютерних телекомунікацій. Комп'ютерно орієнтовані системи навчання. — Вип. 6. — К.: НПУ ім. Драгоманова, 2003.— С. 12–25.
35. Андрущенко Т. В. Ціннісна палітра європейського простору освіти (український вимір) Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки. 2016. Вип. 4. С. 107–113.
36. Бех, Воронцова, Пономаренко, Страшко Основи здоров'я. Шкільні підручники. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/7klas/zdorovja/>.
37. Бойченко Т.Є. Василяшко П.І. Гурська О.К. Коваль Н.С. Шкільні підручники – Київ Генеза 2015. - с. – 128

38.Поліщук Н.М. Основи здоров'я 7 клас. Шкільні підручники. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/743-osnovi-zdorovya-7-polischuk-2015-nova.html>.

39. Василенко С. В. Гущина Н. І. Коломоець Г. А. Основи здоров'я 7 клас.— Астон 2015 — с.261

40.Тагліна О.В. Основи здоров'я 7 клас Шкільні підручники. 2015. shkola.in.ua. URL: <https://shkola.in.ua/1447-osnovy-zdorov-ia-7-klas-tahlina-2015.html>.